

Pomenki

o

slovenskem pisanji.

XIX.

U. V pisanji. — Narod je kovač v besedovanji, in tako tudi v pisanji. Toda imamo jih dokaj umetnih kovačev, kateri besede znajo kovati, da iskre leté in se jezik topi! Še zdaj mi je v spominu „urni kovač slovenskih besed“, o katerem pišejo Novice (l. 1849): »Ko sim uni dan ravno na cestni dvor (Bahnhof) šel, da bi se do predora ali prerova (predreti, preriti, Tunell) pri Poganiku peljal, zadenem iz mesta gredoč na eniga prijatla, od kteriga mi je znano, da včasih hitro kako slovensko skuje. Temu povém, da grém na železnico, in mu rečem, da naj mi hitro pové, kakó se train (to je, tista cela rajda voz, ki se ob enim po železnici peljejo) po Slovensko imenuje? Vod, pelja j — odgovori hitro, in na perste našteva — vlak, pogon, tečaj, derdraj itd. itd. Kakó pa, mu rečem dalje — locomotiv (to je tisti voz s kotlam, ki vse druge za sabo vleče)? — Odgovori: Práv za práv, in natanjko po latinskim imenu: krajogibnik, tode po duhu slovenskiga jezika boljši z eno besedo: gibón, gibáč, gibavs, gibavnik, gibálo, pa tudi vozivnik, vozilo, vozarnik, pihavnik, tekavnik, hlapón, vlačon. — Kakor vidim — mu odgovorim — ti si uren Slovenski kovač; ti imaš dvanajstico (Dutzend) domačih! — Zato so pa tudi po ceni, mi odgovori smehljaje, in nič ne dé, če tudi ktera v Savo pade. — E, no! mu rečem, kdor ni preveč kočljiv, si bo vender utegnil ktero odbrati, če tudi druge Sava odnese.

T. Drug tak kovač se je oglasil v Nov. 1850, od omike slovenskega jezika pisaje za domače imenstvo. „Velika bogatost in mnogoterost, ki jo slovenski jezik v končnih zlogih in izhodih svojih imen ima, piše ondi, to delo (t. j. osnovo domačega imenstva) zlo polajša in stori, da se tudi nar manjši zakloni in zapoge (Nuancen) zaumenov z ravno tisto besedno korenino naznaniti zamorejo.“ V dokazo tega in v poljubno rabo je pridjal tri izgleda, in c) je ravno iz korenine pis (v besedi pisati), iz ktere se dajo, pravi, po mnogih izhodih brez prilogov, glagolov in privetov (Adverbien) naslednje imena speljati: „Pis, písek, pisaj, pisilo, pisava, pisar, pismo (1. Schrift, 2. Brief, 3. Schein p. dolžno pismo, Schuldschein), pismar i. t. d. Nakoval jih je umetno iz korenine pis skorej toliko, kolikor napleteva midva v letu pomenkov o slovenskem pisanji. Mnoge, pri kterih je tedaj še prašaj pristavil, ali so prave ali ne; so sedaj, 15 let pozneje, sploh znane in večí del navadne. Koliko jih utegne še le narasti v 50 ali 100 letih;

ker se tako lepo in naglo lika in razcvita bogati jezik slovenski!

U. Prečudni so potje, piše v tej zadevi Janežič §. 249, in mnogoverstne so postave, po katerih se razvija in razrašča slovensko besedišče. Bogati se namreč a) po notranji spremembi v koreniki t. j. po glasovni menjavi, b) po vnanji vekšavi t. j. po izpeljavi, in c) po sestavi ali zlagi.

T. Posebno imenitna je izpeljava, ki obrazí besede po natiki posameznih glasov (obrazil) na koreniko ali deblo, n. pr. brod: brodnik, brodnina, brodišče i. t. d. — Teh končnic ali obrazil ima Janežič dokaj, po katerih sam skusi nakovati ali obraziti si besed, kolikor ti drago.

XX.

U. Povej mi prej vendar, kaj pisati prav za prav pomeni.

T. Pisati stsl. tudi p'sati (čes. psáti), je a) sculpere, b) pingere in c) scribere. Od tod stsl. písmę littera, jota, čerka sploh, kakor so jih delali začetkoma rezljaje, potem slikaje s podobami, in pisanije je tudi pictura — stčes. písmo pictura — scriptura, epistola; in na zadnje pisaje v tem pomenu, v katerem še danes velja pri vseh Slovanih, z lastnimi znamenji za posebne glasove.

U. V drugem pomenu nam Slovencem rabi beseda ta pogostoma p. pisan travnik, pisana frata, pisana ruta, pisane hlače, pisano krilo, pisana mati, celo pisana t. j. pomalana hiša ali soba.

T. Pisan' nsl. varius, quibusdam Slavis idem significat ac p'str' variegatus (bunt, gefleckt). A p'str' deriva croat. pastrva, bistranga et pol. pstrag salmo fario, slov. posterv Forelle, ser. pic. Namesti pisana hiša pravimo Slovani večidel malana, barvana hiša; stsl. in rus. je po greškem ζωγραφειν živopisati t. j. malati, živopis, živopisec, čes. polj. malovati, mal i malarija, malar i. t. d.

U. Zakaj vendar mačehi pravijo Slovenci tu in tam pisana mati?

T. Pisan je vielfarbig, bunt; striemig, gestriemt, piše Murko: pisana mati (satyrisch) die Stiefmutter d. i. die bunt, luxuriös gekleidete Mutter. Jarnik pa pravi, da na Koroškem mačehi (stsl. mašteha noverca, nsl. mačeha, mačiha dain. mačuha prip. mačaha habd. serb. mačeha oserb. macocha magy.

mostoha — Mikl.) rekajo tudi: prižana mati, im gemein. Deutsch. die gepriesene Mutter.

U. Samo tri so bile dobre, pa še tiste so revno poginile, kakor pravljica vé! Ali ni prižan to, kar pisan, progast, rižast, prižast? Koga pisano gledati — ali je to tudi hvale vredno? Pisana mati pisano gleda — ali ni to zabavljivo?

T. Menda se mačeha zove pisana mati le za to, ker ni prava, ampak le pisana t. j. die geschriebene, (die gepriesene), namestna, le tako imenovana. — Pisati se heissen p. Juri se piše Kovar, ali tudi: kako ti je ime wie heisst du? Miha mi pravijo man nennt mich Michael. Kako se pa pišeš was ist dein Zuname? Za Goloba se pišem ich heisse Golob (cf. Potočnik). Psáti se z Prahy sich für einen Prager ausgeben, psánka ali písanka je v čes. Brieftasche t. j. mošnjiček za pisma, pisemnica, listnica i. t. d.

U. Pisanke ali pisanice so lepo pisani ili barvani in prižani pirhi (buntgefärbtes Ei, Osterei), ki si jih darujemo o velikonoči ali o vuzmu v znamnje prijaznosti in veselja ter v spomin prihodnjega vstajenja.

XXI.

T. O vuzmu. — Večkrat sem mislil, kaj vuzem pomeni; kar piše Miklosič v stsl. slovarji k glagolu v'zeti tole: „ab hoc verbo derivabis nsl. vuzem croat. serb. vazam pascha, est enim vuzem sumtio (carnis) cf. magy. husvét, quod idem significat, et slov. pust pro mesopust (torej Fleischlassung: Fleischnehmung — pust: vuzem nam. mesopust in meso-vuzem).

U. Ali je pa tudi resnična? Ali sploh tako razlagajo besedo vuzem.

T. „Nobenega praznika ne obhajajo Slovenci v bistriški okolici tako slovesno, kakor ravno Velikonoč, ki jo uzem imenujejo. Ta beseda menda pomeni toliko kakor „iz zime“, „konec zime“. Že dolgo pred se vse pripravlja za veliki dan. Veliko saboto se pišejo pirhi, jagnjeta koljejo, pleča kuhajo in pogače pečejo“.

U. Torej je vuzem skorej to, kar vigred, po Metelkovi izpeljavi iz *vi-* ali *vij-* in *gred-*em t. j. Ausgang des Winters, tedaj pomlad (Frühling), na Koroškem in Štajerskem še sim ter tje v navadi. *Vi-* ali *vij-* pomeni v severoslo-

vanskih jezikih to, kar pri nas iz aus (vid. Metelko. Anhang XLI).

P. *Vi* ali *v-* je v jugoslovanskih ein; ali ni potlej *vi-gred*, *Ein-* ali *Angang*, *Aufgang des Jahres*, *vi-gred vna-njega* ali solnčnega leta t. j. spomlad (*Frühling*)? Ali ni ta razlaga bolj živa, za milo spomlad bolj prijetna? — Gledé na poprejšnjo izpeljavo pravi naš verli Bilc v Nov. 1857:

„Pisal sem bil opisovaje navade Bistričanov, da tukaj velikonoč „uzem“, kakor Hrvatje „vazam“ imenujejo. Takrat sem rekel, da ta beseda toliko pomenjuje, kakor konec zime. Ko sem pa to nekoliko bolj premislil in se z nekim učenim Slovencom posvetoval, sem previdil, da to nikakor biti ne more. Praeposicia *uz* pomenjuje toliko kakor nemški „empor“ „uzdigniti“ = „emporheben“. — Glagol *jeti*, jmem pa se samo v so-stavah rabi: „najeti, najmem“, „prejeti, prejmem“, „zajeti, zajmem“. —

Iz glagola *uzjeti* je substantiv „uzjem“, kakor iz *prejeti* „prejem“; *j* se pa izpušča, tedaj ostane *uzem*, kar toliko pomenjuje, kakor „Emporhebung, Auferstehung“. (cf. Ostern iz staronemške bes. Urstand t. j. Auferstehung, vstajenje, in vz cf. I. Jezičen. 42.)

Kakor po notranjem Kranjskem se sliši tudi po vzhodnjem Štajerskem, pri ogersko-hrovaških in bližnjih Slovencih *vuzem*, *vozem*, *vazam*, stsl. v'skr'senije, serb. skers i. t. d.

U. Iz *vzeti* se da obračati *vuzem* a) na mesojejo, ktero v postu pustimo in z velikonočnim jagajetom spet primemo ali vzamemo, in b) na meso v svetopisemskem pomenu, kakor pravimo: vstajenje mesa. Kako lepo nas potem opominja *vuzem* mnogoterega vstajenja p. Gospodovega, duhovnega, telesnega, naravnega po vnanjem stvarstvu.

T. Lepe so vse te razlage, pa morebiti malo resnične. Kakor imenujejo vzhodnji Slovenci, tudi po Krasu in Istri Slovenci veliki post „korizem“ iz latinskega „quadragesima“ (scil. tempestas quadraginta dierum) in iz laškega „quaresima“, tako imenujejo velikonoč *vuzem* (*vizem*, *vazam*) menda iz gerško-latinske besede *azymus*, a, um (ungesäuert, *azym* — *vazyma* — *vazim* — *vuzem*, — *panis azymus*, *dies* ali *festum azymorum* — opresnih kruhov ali opresnikov, Ostern; *azymitae*, kateri imajo opresnike pri sv. obhajilu i. t. d.).